

Nemzeti Társalkodó

Szombaton, $\frac{5}{15}$ = Május 15-dikén

1830

A' Nzeti - Társalkodó 6-ik számja alatt (1830), Honnyi Bálint alírással kijött, ilyen című írás: "A' birtokbeli juskereshetés' örökös-voltának káros következtései"

Rostálgatásának — Megtekintése.
(10-dik szám, 73 lap)

Ha valamely törvénynek hasznos vagy káros voltát, tsupán magából a' törvénykönyvből, nem pedig azon törvénynek, a' nemzet' bódog vagy szerentséilen állapotjába-béfoljásából, akarjuk megmutatni: karikát (karikavonást-circulus) ejtettünk a' megmutatásban, vagy tisztában szólva: semmit-sem mutattunk-meg (ott állapotunk-meg, a' honnan kiindultunk = circulum commisimus. Redact.)

Hogy a' birtokbeli juskereshetés' örökös-volta, a' dobzódás', irigység' és tékozlás' vétkének, mi-módon vághattjábé útját, és hogy a' takarékoság mi-módon következhetik belőlle, én azt, sem nem tudom által látni, sem nem hiszem; mert ellenkezőket tapasztaltam. Ugyan-is, ha az örökösön eladott nemes jószágot nem lehetne soha többé vissza-váltani; úgy, azt hiszem, hogy a' dobzódásnak (gula, crapula, Commessatioque) útja, nem olyan könnyen munkálkodhatnék akárkiben-is, hogy jószágát elpazérolja, tudván,

hogy az eladandó jószágtól, familiája örökre el fog esni; amúgy pedig sok ember, bizonyos lévén, hogy százezeredik Unokája-is akarmikor vissza perelheti azt, igen könnyen eladja jószágát; még pedig, fájdalom! többnyire helytelen és okatlan okból (pl. fényűzés = luxus, kártya, 's egyéb helytelen és elkerülhető költségek. — Ezen tsalhatatlan igasságot, azt hiszem, még Tős gyökeres Magyar Nemes Ember Őr sem merné tagadni). És így tehát; tisztán kijő, hogy a' birtokbeli kereshetés' örökös-volta, a' helyett hogy a' tékozlásnak gátat, és az osztozó atyafiak egymás alá-ásásának akadályt vetne; egyszerre számtalan vétkeknek és káros léhaságoknak nyit útát, mint pl. a' jószág' és annak ára' eltékozlásának, léha fényűzésnek, egymás alá-ásásnak, perlekedésbeli (karaktert rontó) fortéljok kitanulásának és gyakorlásának, perlekedésben töltött káros idővesztegetésnek és költségnek, mellyeket hasznos dolgokra lehetett volna fordítani; továbbá: az örökös perlekedésnek (hogy egyebeket elhalgassak), mely által az atyafi atyafiának, a' Magyar a' Magyarinak, és az ember az embernek, fiúról fiúra, gyűlölője és ellensége leszen. Az irigység' rút lelke sem harapóznék-el oly' könnyen az atyafiak között, ha a' birtokbeli juskereshetés' örö-

kös nem volna. E' nélkül nagyobb erköltsi jobbulás, és több egyesség 's szeretet lenne a' Magyarok között, mint most van.

Itt már félbe kéne szakasztanom bohtzolgatásomat, mivel, Rostálgató Úr, Rostálgatásának már 1-ső Számja alatt, tsupán feltételesen (conditionate) beszéll: "két véteknék vágná útját, ha ma-is a' maga' erejében állana" és így tehát, maga megvallja, hogy a' rostálgatott törvény (káros következéseiről esmértetvénmeg), a' szokás (usus) által, erejéből kivetketett: ilyen törvényt pedig rostálgatni és mentegetni, idővesztegetés. — De még is tsak tovább folytatom, hogy, a' tanulni és világosodni kívánó Ifjúság, tanúságot és világosodást vehessen.

"Jobb ma egy veréb, mint hólnap két tűzok." Valójában nagyon derék principium! Milyen szép mezeje nyilnék-fel ez által a' Tudományoknak, kereskedésnek, földművelésnek, erköltsiségnek'sat. Ezen szép Sinórmérték szerént, mind bolond azon tanuló Ifjú, a' ki, ha ma Számtartóságra vagy oskola-mesterségre hívják, tüstént ki nem mégyen; hiszen, ma sokkal jobbak ezen hivatalok, mint hólnap a' Táblabíroság, Tanátsosság, Professorság, vagy akarmi, — kár tehát tovább folytatni a' tanulást; hibázik azon kereskedő, a' ki 30 -- 40, vagy, ki tudja mennyi ezer forintját, kereskedésbe veri: hiszen ezt sokkal okosabb volna megtartani, mint hólnap száz-ezeret nyerni vele; — helytelenül tselekeszik minden földművelő, a' ki ma 20 véka búzáját elveti, hogy hólnap 100-at arathasson; — rosszúl tselekeszik azon keresztény felebarát, a' ki nyomorúlt embertársát, 20 forintotskájával, erőlködve is segíti, hogy majd ő-is, a' nyomorúság' napjaiban, költsönös (vizont) segítessék, — nem jobb lett volna-é, 20 forintját ládájában megtartani? — mind bolond a' ki Társalkodót járlat, hiszen jobb ma az 5 e-

züst forint a' ládában, mint hólnap a' nemzet' felvilágosodása, szelidülése, és boldogulása. —

Abból, ha a' birtokbeli juskereshetés örökös nem volna, a' Magyar nemzet' elenyészése, — hogy a' két Magyar Kanahánt 'Sidók, Örmények'sat. bírják, és hogy ma a' Magyar idegen földön nyomorogna a' szolgálatnak hazában, telyességgel nem következik; mindezeknek, ezen jóltévő rkeszték (clausula): "hogy Magyar Nemes-jószágot tsak Magyar bírhasson" (bonae tamen famae et honestae conditionis), bizonyoson elejét venné; sőt éppen így olvadna össze a' nemzet, egy egész és erőss nemzetté, minden betsületes Magyar, személylisséget és jószágbírhatásbeli just nyervén az újj törvény által. Angliában nagyobbatska az igyekezet (industria) mint nállunk, pedig a' jószágot örökösön is el lehet adni. Mindkettő igaz Frantziaországról is, ki vévén a' Jus Majoratust Angliára nézve. Hogy Napoleon Erdélyből tanulta volna a' perek' folytatása' módját, éről én tsak annyit mondhatok: hogy Robert Károly, mint annyáról frantzia eredetű, Frantziaországból hozta - bé a' perek' folytatása' módját, (praxis) mely nállunk, nagyobbára ma is áll; a' Frantziák pedig, többnyire Justinianustól vették. — Ha Erdélyből vette volna is: azt Napoleon, illő dolog volt, hogy Erdély is, a' hol a' perek' folytatása' módja igen szép rendben és virágzó állapotban vagon, a' költsönt háládatoson megfizesse.

Azt mondja Rostálgató Úr (75 lap.) 1-ör: "Hogy ditső Eleink jobban eltaláltak sokszor a' dolog' derekát, mint némely tudakosok" (e' helyett: tudakos", úgy hiszem; szerette volna ezt tenni: "mint a' Maradék", de, hihető, nem merete; 's talán ezért nem akarja engedni, hogy a' birtokbeli juskereshetés' örökös-voltán változás essék). Másutt (76 lap.)

azt mondja még is, 2-or: hogy törvényeink hibások, vissza éléseket megengedik, homályosok, szövevényesek, a' deák nyelvvel egybe vagynak zagyválva; más-
 unnan (74 lap.) a' jó-ki 3-or: hogy a' mely törvényeket Eleink hoztak, azokat tartozunk megtartani. — (ezeket, tsak az egymással-ellenkezés, és Logica ellen ejtett hibák' kedvéért említém). Az 1-sőre azt mondom: Ha vissza tekintünk (a' többek között) a' nemzet' történetei' 15-ik, 15-ik és 16-ik századjaira; úgy találjuk, hogy, igen sokszor, a' dolognak még a' talpán is alól jártak. Hogy fogyatkozott törvényeinken, a' tudákos maradék változtasson, jobbítson; ugyan, hogy ajánlhatja ezt még-is, Rostálgató Úr, a' nélkül hogy magával ellenkezésbe ne jöjjön? A' 3-ikra: Hogy a' régi törvényeken, a' törvényhozó Hatalom ne változtathatna, azok helyett hasznosabbakat hozván: ezt sem az okosság, sem a' tapasztalás, nem bizonyítja: Ha Arpád, vagy valamelyik ivadéka a' törvényt hozta volna: Hogy a' Magyar nemzetnek ne legyen soha szabad a' Keresztény Vallásra által állani, ha mindjárt az egész Magyar Nemzet meg egyezett volna-is benne; ugyan, megtartotta volna-é a' maradék? Vagy azt: hogy 1000 esztendő múlva tartozzék a' nemzet, birtokát valamely idegen nemzetnek örökre által-adni; megtartaná-é valaki? Azért igyekezzünk a' tökéletesedésben napoként tovább-tovább menni, hogy a' hol fogyatkozást és kárt látunk a' törvényekben, 's egyebekben-is, azokon változtassunk és jobbítsunk, a' nemzet hasznára. Mikor valamely törvény hozatik, abban mindenkor tekintet legyen, a' nemzetnek akkori physikai és erköltsi állására, környűllásaira, különösön pedig az akkori időnek lelkére, ezek pedig, de kivált' az utolsó, szüntelen változván: nem szabad, és nem kell-é, a' régi időnek hozott törvényeket hasznosabbakkal, és a'

mostani idő' lelkéhez illőbbekkel, felszerűsíteni? régen, kellett Banderiumot tartani, most pedig nem kell — ergo — Hiszem ére maga a' törvény-is hatalmot ad. De szenvedtek-is, tsak eddig-is, sok törvényeink változást, még az alaposok (fundamentális) közzül-is. Többeket elhalgatván, tsak egyet hozok-fel például: "Scythuli, Nobiles Privilegiati" — Mit tészem ez egyebet, mint: hogy a' Székely is, minden tekintetben, terehtől ment (immunis); 's azonban még-is, nem nyög-é 1714-től-fogva, az Armálistákkal együtt, az adónak súlyos terhe alatt? nem fizeti-é a' sőt is, a' mit hajdan nem fizetett? (NB. ezeket ki kéne az adó alól venni, a' mi a' Királyi Fiskusnak, és az Országuk, egy fillér kára nélkül megeshetnék, mégpedig a' legnagyobb törvényes igassággal; és így, a' Magyar Nemzet, a' maga' velejével törökével (Kern) újjra össze-olvadván, felette sokat erőssödnék — Ezek immunizáltattak is ugyan a' Systematica Commissio által, 1791, de nints még megerősítve). Ez ugyan nem tartozik a' felvett tárgyra; hanem még is megemlítem, annak bébizonyítására, hogy a' törvényt könnyen lehet változtatni. — Meg lehet tehát, és meg is kell változtatni, a' Honnyi Bálint által méjj belátással, nemzet-esemérréssel, és igaz buzgó Hazafiúi nemes lélekkel felvett Törvényt.

A' takarékossgát (73 lap.) helytelenül tész, Rostálgató Úr, minden virtusok között elsőnek; mert ennél sok virtus van szebb: de úgy is, a' szerfelettvaló takarékossg, úgy elharapózott némely Gazdáink között, hogy sokan még egy Társalkodót is sajnálnak jártatni. A' — "Ki-ki magának" — olyan módiban van, hogy sok ilyen takarékos gazdag mellett, a' szegény nemzet éhel is megbalbat, és hal is. — Az ilyen takarékossgnak nem sok hasznát látom a' Hazára és nemzetre-nézve; az ilyen birtokos,

nem tudom mi módon tartja-fenn a' nemzet' lételetét, és mimódon segíti elé annak jóllétét, virágzását és boldogságát 'sat. A' gőzü is meg tudja szerezni a' maga' élelmét, hogy éhel meg ne haljon; e' még magában nem nagy virtus. — Két kérdésetskét tészek-fel Rostálgató' Úrnak; 1-ő ez: "melyik nemzet lenne erősebb, igyekezőbb, egymást-szeretőbb, fenn-állóbb, és boldogabb, — az-é melynek szinte minden haszna-vételeit 2 -- 3, vagy többtszake ezer nemes familia bírná örökösön? Vagy pedig az, melynek minden bétsületes tagja bírhatna jószágot és személyeséget? — Mig ére megfelelne, én az utolsóhoz adom tsekély vélekedésemet. Látja tehát, hogy ha a' birtokbeli juskereshetés örökös nem volna is, abból éppen nem következhetnék, hogy a' Magyar földet valaha 'Sidók bírnák. — 2-ik ez: Az Erdélyi Magyar Nemzet' Egészsége és ereje, mitsoda ponton áll? Mig ére-is szélesebben megfelelne, én röviden tsak ennyit mondok: Hogy szegény nemzetünk' egészsége és ereje, fájdalom! számtalan apró részekre van darabolva, pl. a' születés, rang, törvény, hivatal, adó, válás, birtok, és mindenek felett a' nagyon fogyatkozott nevelés, 's több e' félék által. Ezen keserves szakadásokat kéne, tzel-arányos nevelés, és közönséges hasznú törvények által össze edesítgetni; 's így lenne a' nemzet valaha egész, egymást szeretőbb, boldogabb és fennállóbb. Egygyik szakadást okozza a' juskereshetés' örökös-volta; ezt kéne, közelebről, orvasolni; 's így, a' nemzetre nagy haszon háromolna; az igyekezet nagyobb lenne, a' Magyar a' Magyarhoz közelebb jönne; sok költség, idővesztegetés, fortély, 'sat. elkerültetnének, 's a' haszon (előmenetel, interesse = haszonérdeklés. Red.) közös-tététvén, szelidebb szemekkel néznők egymást. —

Abból, ha a' Magyar nemes-jószá-

got örökösön is el lehetne (de tsak bétsületes Magyarnek) adni, éppen semmi méltatlanság nem háromolva a' takarékos jó gazda birtokosokra; mert azok a' magokét bizonyoson meg tudják tartani; erővel pedig senkijét meg nem lehet venni: sőt többet is igyekeznének, még pedig bátorsággal, szerezni, 's idejeket, melylyet a' perek emésztenek-meg, hivataljok' és a' gazdaság' folytatására szentelhetnék jó kedvel és előmenetellel. A' ki pedig tékozló, vagy rossz gazda, annak, kár a' birtok, jobb, hogy azt egy más jó igyekezetű Magyar bírja. Itt is tehát bizonyos, hogy a' juskereshetés' nem-örökös-voltából, a' nemzet' össze romlása éppen nem, sőt annak éppen erőssödése, igyekezése, szelidülése, és jobbúlása következnek. Ha a' kérdésben lévő törvény, betű-szerént a' maga' erejében állana, bizony nem tudom hány magyar Ns.-birtokot lehetne számlálni, melylyet valaha valaki meg ne támodhatna. És így, a' felvett és vitatott törvény, zürzavart szült eleitől-fogva a' nemzet között; mindenkít rettegtet birtoka' elveszthetésével, amúgy pedig minden birtokos, tsendesén és bátorsággal bírná jószágait, mint bizonyoson tulajdonát fiúról fiúra: 's így, az erköltsi kifejlődés is, ma bizonyoson jobb lábon állana. — A' sok perlekedésnek pedig nem az az oka, hogy az eladott jószágot per nélkül ki nem botsátják, hanem az: hogy az örökösön eladott jószágot is lehet perelni. — Hogy a' jószág' bitanglóira, és az erőszakos foglalókra-nézve semmi büntetés ne volna szabva, — én ezt, tagadom. — Hogy a' régi nemzetek maradékainak (mert elegenden vagynak) mennyiben volna jussok, a' Magyar birtokot vissza kívánni, — éről most tsak ennyit: "ézt jobb lett volna, nem is említeni." — Sokatskát említek, a' mi nem egyenesen a' felvett tárgyra tartozik; — de avval bizonyoson szorossatya-

siságban vagyon; 's ezért engedelmet ké-
rek minden bölts Olvasótól. Nyárádtó:
Apr. 16-án, 1830.

Hazaszerető Bénéjámín.

A' Társalkodó' 53- 's 59-dik lap-
jain Tettetés név alatt kijött Érteke-
zésről, Vélekedés.

A' burján vetetlen is megterem, 's
elnyomja a' tiszta búzát; principiumnak
soha-se kell vétkesnek lenni, mert a' vét-
ket ajánlani, nagyobb vétek, jaj a' bot-
ránkozónak! de jajabb a' botránkozató-
nak! a' Magyar eleitől-fogva egyenes ka-
rakterü volt, nem kell ezen szép Magyar
karaktert, ily' rút vétek-palástal meg-
szennyesíteni.

Válasz az Egyenességnek Univerzális Társalkodónk' 91-dik lapján a' Tettetés'
ditsérete ellen tett megszólalására.

Solvamus debita nostra, ut animas sal-
vemus. Conc. Trid. Sess. 6.

Midőn a' tettetésről írni akartam,
koránt-sem volt czéлом a' világot rom-
lottabbá vagy jobbbá tenni, mint a' mily-
lyen. Tudtam, hogy az erkölcs' tanító mes-
terek minden zúgolódásai, minden keserű
feddődzései üres levegőben szoktak elhang-
zani, mint a' csak fojtással töltött piz-
toljlövés. A' helyett 'hát, hogy sanyarú
morálizálással sok elkényesedett fülnek al-
kalmatlanságot okoznak; helyesebbnek
tartám olyan valamiről írni, mely a' vi-
lágot hagyja in statu quo, senkit meg ne
sértsen, 's még is az emberekkel való tár-
salkodásra valami kevés befolyással lé-
gyen. Húzómos figyelem után vevém ész-
re, hogy minden emberbe kisebb-na-
gyobb mértékben a' tettetés megtalálta-
tik, ezt mind szemlélődő; mind cselekvő

óldalról megesmértetni, 's azon okból,
hogy valamint erőt erővel visszaverni, úgy
a' finomabb társalkodási praxis szerént tet-
tetés eránt tettetéssel lenni szabad, azt
nemely kedvetlen szövevények' elkerü-
lésére eszközül ajánlani, nem gondolám
érdemetlennek.

Te, Barátom, az Egyenesség' szava-
ival akarod visszazenteni az embere-
ket a' tettetés' útjáról; igyekezted va-
lóba dicséretet érdemlő, 's hogy jöltévő-
leg hasson minden szívre, magam is kí-
vannám: de hajos a' sebessen rohanó víz-
árradás ellenébe gátot tartani, 's még ha-
josabb az emberi hajlandóságot lebilin-
ceselni. 'S osztán, mindenben megvan az
az előítélet, hogy másnak bármilly arany
szavait tettetésnek vélje; a' honnan ma-
gam is, ha szintén egyenességed' szavait
nemünemü meglegedéssel olvasám, haj-
landó vagyok azt hinni, hogy talán nem
úgy érzesz, mint írsz; mivel' külömben
nevedet, mellyet illőbb érdemed' meg-
adhatása-végett igen óhajtok vala tudni,
el nem titkoltad volna. Az egyenesség min-
dég a' maga való alakjában nem pedig
álorczában jelenik-meg.

Nem tartod helyes élet-maximának
azon régi közmondást: "arra fordítsd a'
köpönyeget, a' merről a' szél fú!" Okaidat
szépen elmondod, 's a' Magyar' hajdani
szép idejét egész patriotai érzéssel sohaj-
tod vissza. A' hajdan és mostan ha figyel-
mes 's részrehajlás nélkül való szemekkel
visgáljuk, csak-nem paralellába állanak.
'S az optimismus' védelmére sokkal több
okaink vannak, mint a' Horatiusi panaszra

("Damnosa quid non imminuit dies:
Aetas parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorum")

A' régi világ, jó volt akkor, a' mostani,
jó most. — A' példamondásokat soha sem
kell grammatikai értelemben venni, min-
denik alatt egy elrejtett mélyebb igazság

fekszik, a' mint ezt ama híres Anton Panza a' nagynevű Saicho Panza' Unokája, Példamondások' magyarázatjáról írt munkájában, mellyet nagy atya' bődögült szamarának dedicált, eléggé bébizonyította. Nem csak illy egész mondásnak, hanem egyes szónak is meg van a' maga mélyebb értelme, ezt az általad gáncsolt példamondásnak tulajdonítva, az is illeni fog a' többi maximák' sorába, az illyeneknél pedig: "ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas", bizonyosan több erkölcsi érdemmel fog bírni, 's több becszet érdemelni.

Socrates, Aristides nagy és sokat jelentő nevek, csak a' kár, hogy követőket Proselytusokat gyéren találhatnak magoknak. Meghalni az igazságért felette szépen hangzik; de sokba kerülő áldozat. Tudod pedig, Barátom, hogy az áldozattételek végett ritka ember szokta magát megéröltetni. Azonban igaz marad az is, hogy a' legrosszabb élet is jobb a' legdicsebb halálnál. 'S ha kötelességünk éltünköt a' betegségek ellen minden orvosi szerekkel óltalmazni, nem tudom miért ne lehetne kötelességünk az emberi fortélyok, 's álnok megtámadtatások ellen minden lehető módon védeni. 'S a' midőn volt olyan válaszi rend, ki az élet' megmentésére a' hazugságot sem tartá véteknek, miért lenne megvetendő a' tettetés? "Lucri bonus odor ex re qualibet," azt mondá Vespasianus.

Az emberek igen kényes teremtések, nem szeretik, ha az igazságot a' maga eredeti kopaszságában vetjük szemekre. Néked is, Barátom, nem tudom melyik gyáva szenvedné-el, hogy szűk kalibád' ajtajából a' világ' hallattára ökörnek tituláld, ha bár egy papucs alatt nyögő Férfj légyen is, kinek homlokára a' szép asszonyka által illesztett gyönyörűséges pár szavaiért, ez éppen competens titulus lenne. Az emberek mindent igen, de kicsúfoltatni éppen nem szeretik. Sok jó tanácsaid hálájául én is' hát azt javaslom, hogy

senkit állati névvel ne tisztelj-meg, ha csak Oroszlálynak vagy Pegazusnak nem mondasz, kivált ökörnek ne nevez; mert ez ugyan nagyon szép és hasznos házi állat, de olly gyáva, hogy egy bors szemnyi gyerkőcze pattogó ostorával bátran téringetheti. Nem is vagyunk szerencsések azon tartomány' lakossai lenni, hol a' Király is büszke, ha őt' a' Poéták számárnak vagy bivaljnak nevezik. Genialis mese-írónak Décsei méltán öltözteti a' sül-disznót aranyos ruhában, mert tövissei' szúrását, úgy a' mezítelen halak sem érzik. Imé az oktan állatok közt is a' tettetés' követést érdemlő példája.

Afer' 's Rudolph' karakterei szépek; 's nem is gúnyból vagynak felhozva, hanem csak példaül, hogy ha ők is a' társalkodás' finom politikáját a' tettetést anynyira meg nem vetnék, szerencsésebbek lennének az életben. Legyünk buzgó tisztelői a' virtusnak, serények kötelességeink teljesítésében, nyílt-szívűök barátainkhoz, igazak ellenségeinkhez, hecsülljünk-meg mindenben az emberiséget; de ne felejtjük-el, hogy nem angyalok, hanem gyarló emberek közt élünk, 's ne légyünk gyávák, hogy akárkitől magunkat mint az együgyü juh megnyirettetni engedjük, mert nem csak nyiróink, hanem megnyúzókink is örömetest válalkoznak.

Te az álnokságot egynek mondod szinte a' tettetéssel; nagy a' különbség a' kettő közt, a' mit elég bővön is előadék a' maga helyén. Semmi sincs a' nap alatt, a' minek ártalmas következéseit ne szülje a' vissza élés. Mi hasznosabb a' tűznél, 's mi tehet ennél nagyobb károkat, de hát azért hogy néha faluk városok lesznek hamuvá az égések által, le mondjunk-e a' tüzzelvaló élésről? "Vis consilii expertus mole ruit sua," azt mondja Horatius, 's csak a' kis lelkűnek van örökös tanácsadóra szüksége, az okost önn feje is megőrzi a' botlástól.

Ezeket, Barátom, ne véd, hogy valami felbosszantott veszekedő indulat (mely mostani némely íroinkat oly' kakas mér-gü antikritikákra tüzeli, millyenek csak a' scholasticusok' vad századához illenének) jegyezteté-meg egyenességed' szavaira ve-lem; hanem az az igazság-szeretet, mely ellenkezőim' szájából is örömost halgatja a' szépet és jót. Isméretlen létedre is ha-ráti karokat nyújtok ölelésedre, 's hidd-el nem esküttem annyira a' tettetés' zászlója alá, hogy egyenes szívű barátságodat töllem megtagadhatnád.

Fogarasi János.

É r t e k e z é s.

Jó vólna, ha kitsiny, de a' természetűl megáldott hazánkban a' földmivelés, ne tsak a' mindennapi élelel-revaló növények termesztésére, hanem a' haszonnal eladható terményekre is ki-terjedne; vagy más szókkal, a' földmivelés' virágozna! — Jó vólna, ha olyan fabrikáink lennének, a' mellyekben a' há-zai termények megmiveltetvén, a' pénz az országból nem tsak nem vitetne-ki, sőt ide befoljna!! — Ez a' két jó-vólna éb-resztené-fel a' kereskedést, 's venne-ki minket a' szegénységéből!!! Erre a' két jó-vólnára, hogy ne legyen már mindég tsak vólna, vezető módról akarom tse-kély vélekedésemet közölni a' Nzeti Tár-salkodó által, — ha ébreszthetnék véle. —

I.) A' földmivelés előmenetelésében, vélekedésem szerént, legnagyobb akadály a' 'Sellérség' tunyasága (kivált a' szabad költözés törvénye' behozatalától-fogva, mert ez a' classis azelőtt örökségének tar-totta lakását, most költözik munka kerü-lésből is, 's jó földes Ura kárára pusztúl-ni hagyja lakását, nem miveli, nem trá-gyazza földjeit (mert törökbúzája, a' mely-lyel éhségét enyhíthesse, 's durva öltöze-te, a' mellyel testét a' hideg ellen félig-

meddig őltalmazza, megszerzésen kívül, e-gyébről szinte nem gondoskodván, 's több szükségét nem esmervén, Földes Urától, szolgálatjáért adott-földjeinek nagy részét miveletlenül hagyja. — Hogy lehetne e-zen segítői? Hogy lehetne az ő szüksé-gét haszonnal nevelni, a' mellynek kielé-gítése ösztönéből dolgozzon, 's ne feküd-jön hasra a' legszorgosabb mezei munka' idején? Hogy? — "A' számbavétel (Con-„scriptio) mellett behozandó önkéntes be-„állásnál fogva (Capitulatio) katonáskodás „által.“ Öt, hat esztendeig katonáskodván, ügyességhez, elevenséghez, rendhez, en-gedelmességhez szokik; a' gótz, putzik*) alól kibújva, világot lát, esmerkedik, ta-núl; 'söldjából jobban élve, ruházkodva, az érevaló vágy felébred benne — vilá-gos példa ezen állításomra a' keservesen katonáskodó Székelység. Hol lehet az or-szághban tsínosabb magaviseletű, öltözetű, életű**) szorgalmatosabb mezei-gazdákat, 's kevés földjeik után jobban élő embe-reket látni, a' Nemes Háromszék, Tsik, Gyergyó, Kászon Székieknél? 's ide szám-lálom a' határőrző Oláh katonaságot is, a' kikkél bámúlva néztem, mikor az út-szasárt kiki a' maga' telke előtt trágyának felgyűjtötte 's kihordotta; a' midőn a' Mezőségen szerteszéjjel a' falukon az e-gésség' rontására halimokban áll a' trágya. — Hat-ha még katonáskodása alatt, nem tsak a' fegyver-forgatásban, hanem az í-rásban, olvasásbanvaló gyakoroltatását is hozzá-tesszük; a' mellyet otthon elmúlat azért, mert hat esztendő koráig nem jár-hat iskolába, azután pedig a' nagy, vagy

* Kandalló' alja, öble, az erdélyi kájháknál = Gótz: a' magyarországi kutzkó vagy sut pedig Erdélyben, ugyan az olyan kájha-kementze' vagy kandalló' hátulsó köze, a' falig = Putzik. Red.

** É l e t, a' Székelyek közt aggregativum nomen értik alatta mind azt, a' mi a' kerítésen belől van, ház, tsűr, pajta, kert. Nints az életen, az én éle-temen nem láttam, 'sat. — (az Iró.)

apró marhákkal kell járnia. Avagy, nem kívánhatná-é azt niéltó jussal a' Hazá, a' mely a' Linea Regementek katonaságát tartja, a' katonai Kórmánytól, hogy jövedöbéli segédjeinek mind erköltsi, mind fizikai nevelést adjon? Igy a' mostani vélekedés szerénti katonáskodásbeli rabság, Nevelő oskolává változna. — De azt mondja valaki, hogy a' katonaság között elromlik az ifjú? Hiszen, most a' 'nép' seprejét viszik oda kötéllel, mert azt mondják, hogy ott megtaníttják; 's a' tapasztalásnál-fogva is, a' szabadságos katonák között, milyen sok betsületes embert lehet találni! — Nem terjeszkedek többre, az ezen vélekedés ellen és mellett lévő megtáfolások' és okok' fejtegetésébe, hasznainak 's kárainak leírásába, — nehogy nemakartva sértsek — : reménylén hogy ha az ország talán két-harmad' részét tévő Köznépe szorgalmának ezen módon sarkalatos jobbithatását méltóztatnak hazám' bölts Fejei általlátani, bizonyosan találnak módokat is mind a' haszon' elérésére, mind a' kár' elkerülésére.

II.) Jó vólna fábrikákat állítani-fel! De miféleket? Mindenfélét, a' melybe megkivántató materiale a' haza' productumai-ból nagyobbára kitelik. — De nints pénzünk!! Ha egynek nints, van tíznek, száznak, vagy ezernek, együttvéve. — De, nem tudunk hozzá!!! Tanúljuk-meg. — —Hogy külföldi hasonlatosságot ne hozzak-fel, tsak az egy austriai Bankot említem, mely a' Státus' hitelét az elveszéstől mentette-meg, az actiásokból összeállott társaság által akkor, a' mikor a' Monarchia' Cassája nem vólt elégséges. Hát, nem lehetne-é itt is bizonyos Summáról szólló actiakra (Contractus) aláírást hirdetni, egy azon-végre készitendő rendszabások hírré-tételével? Ha a' Monarchia tehetné azt nagyban, miért ne tehetné Erdély kitsinyben? Igy 'hát, lessz pénzünk is mert melyik vagyonos vonogatná magát

egy, két, vagy tíz 's több actia váltásától is, ha tudná, hogy pénzének törvényes kamatja megjön; ha tudná, hogy az ezen felyülvaló nyereségből is még osztozhat, ha tudná, hogy a' fábrikákba kelölő materialék természetével jószága jövedelmét nevelheti, 's nem lessz kéntelen panaszozni azért, hogy a' gabonának — a' mi most szinte egyedülvaló productuma — nints ára; ha tudná hogy a' hazai fábrikából jutalmasabban vehetne az idegennel egyenlő-jóságú portékát, mint a' messze földről drága fuvarral (vectura szekérbér, szállításbér Red.) hozottból, 's midön látná, hogy ez által a' haza' boldogságát, maradékaiéval együtt, századokra munkálja, 's alapítja-meg!!! — De, hogy tanúljuk-meg a' fábrikák' mesteriségét? valyon nem lehetne-é olyan idegen fábrikásokat találni, 's venni-bé az actiások közzé, a' kik örömost beállannak azért hogy mívhelyeik szaporodjanak, kereskedések terjedjen? Ezek szoross interestessével (haszonérdekléssel. Red.) lévén a' fábrika' fennállásához kötve, azt, tökéletesíteni igyekeznének. Az eddig itt felállított posztó-fábrikák' megtsökkenése talán tsak is a' miatt esett, hogy a' mesterek a' tulajdonostól drága pénzen fizetett, de sem a' fizetésnél, sem a' betsületnél, sem az interestessénél-fogva lekötelezettek nem vóltak. Későbbben a' hazai segédeket is lehetne mellettek nevelni; vagy pedig a' hazafiak, látva, hogy a' mezei-gazdaság folytatásán, holmi közönséges tzhbeli mesterségeken kívül, még más helyek is vannak, a' hol kenyeret lehetne kapni; úgy mennének idegen helyekre fábrikákba vándorolni, tanulni, mint most az Asztalos, Szabó 'sat. mívhelyekből.

Rövid értekezésemet tsak azon óhajttással rekesztem-bé, hogy ha ez helyes, bár Hazánk Nagyaiba oly munkás behatást szerezne, mint a' milyen közjóra törekedő buzgó szívvel írtam.